

An Analytical Model of Confronting Opponents in the Islamic Republic with an Emphasis on Imam Khomeini's Approach toward the Mojahedin-e Khalq Organization (MKO)

Mahdi Naderi[✉]

1. Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Iran.

Article Info	Abstract
Article type: Research article Article history: Received: July 07, 2025 Received in revised from: September 04, 2025 Accepted: September 06, 2025 Published online: April 20, 2026 Keywords: Islamic Republic, Mojahedin-e-Khalq, Political Opposition, Armed Insurgency, Political Jurisprudence, Imam Khomeini, Moharebeh, Baghi. *Corresponding author: m.naderi@shirazu.ac.ir	The present study aims to formulate an analytical framework for explaining the behavioral pattern of the Islamic Republic of Iran in confronting opposition groups, with a focus on the case study of the Mojahedin-e-Khalq Organization (MKO). Employing a descriptive-analytical method and relying on library-based sources, this research examines the evolution of the organization's behavior from the stage of political opposition to the Pahlavi regime to its transition into armed activism and confrontation with the Islamic Republic. The main objective is to elucidate the jurisprudential-political logic governing the Islamic Republic's approach—particularly during Imam Khomeini's leadership—toward these developments. The behavioral trajectory of the Mojahedin-e-Khalq Organization can be categorized into three distinct periods: the first period involves struggle and opposition against the Pahlavi regime during the pre-revolutionary era; the second period encompasses opposition to the Islamic Republic from 1978 to 1981; and the third period consists of armed confrontation with the Islamic Republic from 1981 to the present. The findings indicate that: First, Imam Khomeini's approach toward this organization, grounded in Shi'a political jurisprudence, the Prophetic and Alawite tradition (Sirah), and the sociology of political behavior, was gradual and aligned with the organization's strategic transformations. Second, the Islamic Republic's initial engagement with the organization as an unarmed opposition group was based on tolerance, counsel, and intellectual guidance; however, as the organization transitioned to organized violence and collaboration with the Ba'athist regime in Iraq, the Islamic Republic's policy shifted to legitimate coercive measures, justified under the juridical rulings of Moharebeh (waging war against God and society) and Baghi (insurrection against a legitimate ruler). Third, the Islamic Republic's action against this organization is not only defensible within the framework of Islamic legal and rational principles but also serves as a theoretical-practical model that can be reproduced in confronting other opposition groups.

Cite this article: Naderi, M. (2025). An Analytical Model of Confronting Opponents in the Islamic Republic with an Emphasis on Imam Khomeini's Approach toward the Mojahedin-e Khalq Organization (MKO). *Matin Research Journal*, 28(110), 151-181. <https://doi.org/10.22034/matin.2025.531833.2374>

© The Author(s). Publisher: **Research Institute of Imam Khomeini and Islamic**. This is an open-access article distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Introduction

The nature and manner of how political systems deal with opposition groups has always been one of the most challenging issues in governance. The Mojahedin-e Khalq Organization (MKO), as one of the most important and uncompromising opponents of the Islamic Republic, has experienced extensive and complex transformations in ideology, strategy, and performance since its formation. These transformations began with armed struggle against the Pahlavi regime, escalated into violent confrontation with the Islamic Republic after the Islamic Revolution, and continue to this day, more than four decades later.

Examining the Islamic Republic's model of engagement with the MKO is significant not only from a historical perspective, but also because of its applicability to similar cases of opposition groups, thus holding both theoretical and practical importance. Accordingly, the purpose of this article is to present a comprehensive analysis of the Islamic Republic's interactions with the MKO, with the aim of developing a model for dealing with opposition groups within the framework of Islamic political jurisprudence and the conduct (sīrah) of the Infallibles (peace be upon them). This model may also serve as a basis for analyzing the Islamic Republic's approach toward other opposition groups. In this regard, the main research question is: According to what logic can the Islamic Republic's behavioral model toward the MKO (in light of its behavioral transformation) be justified?

Literature Review

Although considerable research has been published on the intellectual, structural, and operational transformations of the MKO, there is as yet no study that examines the Islamic Republic's confrontation with the organization as an analytical model for dealing with opposition. This research is innovative in several respects: first, by referring to jurisprudential discussions, it explains the roots of the transformation in the Islamic Republic's logic of dealing with the MKO over time in response to the organization's behavior. Second, it seeks to present, on the basis of this logic, an analytical model of the Islamic Republic's behavior toward opponents, as exemplified by the MKO. Third, in explaining this model, the study applies an Islamic approach to classifying the reciprocal political behavior of the people and the political system.

Materials and Methods

This research employs a descriptive-analytical method and draws upon library sources, including official documents, declarations, Imam Khomeini's statements and judicial rulings, as well as MKO publications, to study the evolution of the MKO and the Islamic Republic's responses.

Findings

The study argues that the MKO's behavioral evolution can be divided into three phases: (1) "Struggle and Opposition" against the Pahlavi regime (pre-revolution), (2) "Opposition" to the Islamic Republic (1979–1981), and (3) "Armed Confrontation" with the Islamic Republic (from 1981 onward). The findings highlight several points:

1. Imam Khomeini's governance in relation to the MKO was based on the principles of Shi'a political jurisprudence, the conduct of the Prophet (PBUH) and Imam Ali (AS), as well as the sociological framework of political behavior. This approach was gradual, step-by-step, and proportionate to the MKO's strategic shifts.
2. The Islamic Republic's initial approach toward the MKO as an opposition group emphasized tolerance, advice, and guidance. However, with the MKO's transition to organized violence and collaboration with a foreign enemy (the Ba'athist regime of Iraq), the Islamic Republic's response shifted to legitimate violence—grounded in the jurisprudential rulings of moharebeh (waging war against God) and baghy (armed insurrection against a legitimate ruler).
3. The Islamic Republic's actions against the MKO are defensible within both religious and rational frameworks, and can be reproduced as a theoretical-practical model for dealing with other opposition groups.

Conclusion

The Islamic Republic's behavior toward the MKO was systematically structured, logically consistent, and proportionate to the organization's behavioral transformations. This can be analyzed in three dimensions:

- **Jurisprudentially:** The Islamic Republic's political conduct toward the MKO can be analyzed through the jurisprudential concepts of *moharebeh* and *baghy*. During the early years, the MKO's terrorist actions fell under *moharebeh*, but with the intensification of military activity and cooperation with Saddam Hussein's regime, their actions came under *baghy*. Qur'anic teachings, the Prophetic and Alavid *sirah*, and these jurisprudential rulings all stress the necessity of decisive response—i.e. legitimate violence—against groups threatening social and Islamic order.

- **Sociologically:** Throughout its history, the MKO underwent three distinct behavioral stages: armed struggle against the Pahlavi regime, non-armed opposition to the Islamic Republic, and armed terrorist confrontation with the Islamic Republic. This evolution shows the MKO's shift from political opposition to attempts at regime overthrow through violent means. Correspondingly, the Islamic Republic's behavior shifted from advice and tolerance to legitimate violence, mirroring the Prophet's (PBUH) hierarchical model in dealing with opponents: invitation, tolerance, and ultimately, *jihad*.

- **Governance-wise:** Imam Khomeini's positions toward the MKO evolved in line with its actions. Initially, he attempted to guide and dissuade the group through advice and warning. However, with the escalation of violence, assassinations, and collaboration with Saddam's regime, he endorsed legitimate violence—including execution—strictly within Islamic legal boundaries.

Practically speaking, in line with Islamic rationality, the Islamic Republic's approach weakened the MKO's domestic structure, reduced its terrorist influence, restored societal security, and prevented the spread of terrorist violence.

The author declares that the artificial intelligence tool DeepSeek was used solely for language editing and translation of references and the abstract during the preparation of this manuscript. All content generated or refined by this tool has been thoroughly reviewed and verified by the author. The author bears full responsibility for the scientific accuracy, originality, and integrity of the final manuscript. This tool played no role in the generation of ideas, data analysis, or the final conclusions of the study.

الگوی تحلیلی برخورد با معارضان در جمهوری اسلامی با تأکید بر عملکرد امام خمینی (ره) در قبال سازمان مجاهدین خلق

مهدی نادری*^۱

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
پژوهش حاضر با هدف تدوین چهارچوبی تحلیلی برای تبیین الگوی رفتاری جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با گروه‌های معارض، با تأکید بر مطالعه موردی سازمان مجاهدین خلق انجام شده است. این مطالعه با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و تکیه بر منابع کتابخانه‌ای، سیر تحول رفتاری این سازمان را از مرحله مخالفت سیاسی با رژیم پهلوی تا گذار به کنشگری مسلحانه و معارضه با جمهوری اسلامی بررسی می‌کند. هدف اصلی، تبیین منطق فقهی-سیاسی حاکم بر مواجهه جمهوری اسلامی، به‌ویژه در دوران امام خمینی، با این تحولات است. رفتار سازمان مجاهدین خلق را می‌توان در سه دوره طبقه‌بندی کرد: دوره نخست، مبارزه و مخالفت علیه نظام پهلوی در دوران پیش از انقلاب؛ دوره دوم، مخالفت با جمهوری اسلامی در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰؛ و دوره سوم، معارضه مسلحانه با جمهوری اسلامی از سال ۱۳۶۰ تاکنون. یافته‌ها نشان می‌دهد: نخست، رویکرد امام خمینی در قبال این سازمان، مبتنی بر فقه سیاسی شیعه، سیره نبوی و علوی و جامعه‌شناسی رفتارهای سیاسی، رویکردی تدریجی و هماهنگ با تغییرات راهبردی سازمان بوده است. دوم، مواجهه نخستین جمهوری اسلامی با سازمان به‌عنوان گروه مخالف غیر مسلح، مبتنی بر مدارا، نصیحت و هدایت فکری بود؛ اما با گذار سازمان به خشونت‌ورزی سازمان‌یافته و همکاری با رژیم بعث عراق، سیاست جمهوری اسلامی به اقدامات قهری مشروع تغییر یافت که بر پایه احکام «محاربه» و «بغی» توجیه می‌شود. سوم، کنش جمهوری اسلامی در برابر این سازمان، نه تنها در چهارچوب اصول شرعی و عقلایی قابل دفاع است، بلکه به‌مثابه الگوی نظری عملی برای مواجهه با دیگر گروه‌های معارض نیز قابلیت بازتولید دارد.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۴/۱۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۶/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۱۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۱/۳۱ کلیدواژه‌ها: جمهوری اسلامی، مجاهدین خلق، مخالفت سیاسی، شورش مسلحانه، فقه سیاسی، امام خمینی، محاربه، بغی. * نویسنده مسئول: m.naderi@shirazu.ac.ir

استاد: نادری، مهدی (۱۴۰۵). الگوی تحلیلی برخورد با معارضان در جمهوری اسلامی با تأکید بر عملکرد امام خمینی (ره) در قبال سازمان مجاهدین خلق. پژوهشنامه متین، ۲۸ (۱۱۰)، ۱۵۱-۱۸۱

<https://doi.org/10.22034/matin.2025.531833.2374>

© نویسندگان

ناشر: پژوهشگاه امام خمینی و انقلاب اسلامی

مقدمه

ماهیت و چگونگی برخورد نظام‌های سیاسی با گروه‌های معارض، همواره از چالش‌برانگیزترین مسائل حکمرانی بوده است. سازمان مجاهدین خلق، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و سرسخت‌ترین گروه‌های معارض جمهوری اسلامی ایران، از ابتدای شکل‌گیری تاکنون تحولات گسترده‌ای را در ایدئولوژی، استراتژی و عملکرد تجربه کرده است. این سیر از مبارزه مسلحانه علیه رژیم پهلوی آغاز و پس از انقلاب اسلامی به تقابل خشونت‌آمیز با جمهوری اسلامی انجامید و بیش از چهار دهه است که تداوم دارد. بررسی الگوی مواجهه جمهوری اسلامی با این سازمان، افزون بر اهمیت تاریخی، به دلیل کاربرد آن در مواجهه با گروه‌های مشابه، از جنبه علمی و عملی نیز حائز اهمیت است.

در سال‌های اخیر، برخی از افراد و گروه‌های سیاسی، نحوه رفتار جمهوری اسلامی، به‌ویژه عملکرد امام خمینی را در برخورد با سازمان مجاهدین مورد نقد قرار داده و بر «خشونت نامشروع» بودن آن تأکید کرده‌اند. این نقدها، ضرورت بازخوانی دقیق و مستندِ مواضع و کنش‌های نظام در قبال این سازمان را دوچندان ساخته است.

مفروض اصلی پژوهش حاضر آن است که رفتار جمهوری اسلامی در قبال سازمان مجاهدین خلق - که از رأفت و مدارای اسلامی آغاز و تا خشونت مشروع در برابر اقدامات مسلحانه سازمان تداوم یافته است - مبتنی بر منطق حکمرانی اسلامی و برگرفته از مواضع و عملکرد عملی امام خمینی بوده و از این رو قابل توجیه و دفاع است. این پژوهش با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای، به بررسی سیر تحولات سازمان مجاهدین و واکنش‌های نظام جمهوری اسلامی در برابر این تحولات می‌پردازد.

هدف اصلی این مقاله، ارائه تحلیلی جامع از تعاملات جمهوری اسلامی با سازمان مجاهدین خلق است تا بتواند الگویی نظری عملی برای برخورد با گروه‌های معارض، در چهارچوب فقه سیاسی شیعه و سیره معصومین^(ع)، ترسیم نماید. این الگو می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای تحلیل رفتار نظام در قبال دیگر گروه‌های معارض نیز مورد استفاده قرار گیرد. در راستای تحقق این هدف، پژوهش درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال اصلی است: الگوی رفتار جمهوری اسلامی در قبال سازمان مجاهدین خلق (با تأکید بر تحول رفتاری این سازمان) در قالب چه منطقی قابل توجیه است؟

۱. پیشینه پژوهش

تاکنون آثار قابل توجهی در رابطه با تحولات فکری، ساختاری و عملکردی سازمان مجاهدین خلق منتشر شده است. با این حال، در زمینه تقابل و برخورد جمهوری اسلامی ایران با این سازمان به مثابه یک الگوی تحلیلی در مواجهه با مخالفان، پژوهش مستقلی انجام نشده است. مرور پیشینه نشان می‌دهد که آثار موجود عمدتاً به ابعاد تاریخی، توصیفی یا علل تقابل پرداخته‌اند، بدون آنکه به ارائه چهارچوبی نظری - عملی برای تحلیل منطق رفتاری نظام جمهوری اسلامی در قبال تحولات رفتاری این گروه بپردازند.

از جمله این آثار، می‌توان به مقاله نظری و نظریه‌پردازی (۱۴۰۳) با عنوان «تحلیل تقابل آنتاگونیستی سازمان مجاهدین خلق و جمهوری اسلامی ایران» اشاره کرد که صرفاً به دلایل تقابل آنتاگونیستی میان دو طرف پرداخته است. همچنین مقدسی و افتخاری (۱۴۰۰) در مقاله «مراحل مواجهه با جریان نفاق در انقلاب اسلامی بر اساس مواضع سیاسی امام خمینی؛ مطالعه موردی سازمان مجاهدین خلق از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰»، به بررسی مراحل مواجهه سخت و نرم جمهوری اسلامی با این سازمان اشاره کرده‌اند. بهستانی و عباس‌زاده (۱۴۰۱) در مقاله «تحلیل تنش میان سیاست‌های هویتی اسلام حکومتی و اسلام سازمانی (از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰)»، با گذری بر سیر تاریخی، بر تفوق هویتی اسلام حکومتی بر اسلام سازمانی تأکید کرده‌اند. احمدی روحانی (۱۳۸۴) نیز در اثر سه‌جلدی «سازمان مجاهدین خلق ایران»، به بررسی عملکردها و اقدامات این سازمان در طول تاریخ و در ارتباط با جمهوری اسلامی پرداخته است.

با این حال، پژوهش حاضر از چند حیث دارای نوآوری است:

نخست، با رجوع به مبانی فقه سیاسی شیعه و احکامی همچون «محرابه» و «بغی»، به تبیین ریشه‌های تحول در منطق رفتاری جمهوری اسلامی در قبال سازمان مجاهدین، متناسب با تغییرات راهبردی و رفتاری این سازمان می‌پردازد.

دوم، بر اساس این منطق فقهی سیاسی، الگویی تحلیلی برای رفتار نظام سیاسی (جمهوری اسلامی) در برابر مخالفان و معارضان (سازمان مجاهدین) ترسیم می‌کند که دارای قابلیت تعمیم به سایر گروه‌های معارض است.

سوم، در تشریح این الگو، گونه‌شناسی رفتار سیاسی مردم با نظام سیاسی و بالعکس، با

رویکردی اسلامی و مبتنی بر فقه سیاسی و سیره معصومین^(ع)، مورد توجه قرار گرفته است که در آثار پیشین کمتر بدان پرداخته شده است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. خشونت نامشروع در فقه سیاسی

در فقه سیاسی شیعه، به برخی از مصادیق خشونت نامشروع نظیر فتنک (قتل پنهانی)، اغتیل (ترور)، بغی (طغیان و خروج علیه حاکمیت) و محاربه (جنگ افروزی و افساد در زمین) اشاره شده و بر وظیفه حکومت در راستای مقابله با آنها تأکید گردیده است. در میان این مفاهیم، به نظر می‌رسد تعابیر فقهی «محاربه» و «بغی» بیش‌تر ناظر بر تهدید علیه امنیت اجتماعی و سیاسی جامعه هستند و حکومت اسلامی موظف است در برابر این تهدیدات، اقدامات متناسب و مشروع انجام دهد.

۲-۱-۱. محاربه

محارب در اصطلاح فقهی، به کسی گفته می‌شود که اسلحه را به کار گیرد و قصد ترساندن مردم داشته باشد (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۴، ص. ۱۳۰). امام خمینی در تعریف محارب می‌گوید: «محارب کسی است که شمشیرش را برهنه می‌کند یا آن را تجهیز می‌نماید تا مردم را بترساند و می‌خواهد در زمین فساد کند» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱ و ۲، ص. ۸۸۹).

مستند اصلی حکم محاربه، آیه ۳۳ سوره مائده است که می‌فرماید:

«إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأُزْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ...».

بر اساس این آیه، چهار نوع کیفر برای محارب (تروریست) مقرر شده است: اعدام، به صلیب کشیدن، قطع دست و پا به صورت مخالف و تبعید از سرزمین. در شریعت اسلام، حکم مقابله با تهدید و ارباب، واجب کفایی است و بر همگان لازم است از مظلوم دفاع کنند (عمید زنجانی، ۱۳۷۳، ص. ۴۲۸). محاربه در واقع نوعی ترور به شمار می‌آید و مجازات آن سخت و مورد اجماع فقهاست (فوزی توپسرکانی، ۱۳۸۵، صص. ۲۹۵-۲۹۴). به باور برخی از نویسندگان، ایجاد ترس و وحشت، اعمال خشونت و توسل به زور از ارکان اقدامات

تروریستی است و در جمهوری اسلامی، گروهک منافقین به دلیل محارب بودن مورد مجازات قرار گرفته‌اند (ر.ک. به: حاتمی، ۱۳۹۰).

امام خمینی در فرمان هشت ماده‌ای مورخ ۱۳۶۱/۹/۲۵ چنین تأکید می‌کند:

آنچه ذکر شد و ممنوع اعلام شد، در غیر مواردی است که در رابطه با توطئه‌ها و گروهک‌های مخالف اسلام و نظام جمهوری اسلامی است که در خانه‌های امن و تیمی برای براندازی نظام جمهوری اسلامی و ترور شخصیت‌های مجاهد و مردم بی‌گناه کوچه و بازار و برای نقشه‌های خرابکاری و افساد فی الأرض اجتماع می‌کنند و محارب خدا و رسول می‌باشند، که با آنان در هر نقطه که باشند و همچنین در جمیع ارگان‌های دولتی و دستگاه‌های قضایی و دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها و دیگر مراکز با قاطعیت و شدت عمل، ولی با احتیاط کامل باید عمل شود، لکن تحت ضوابط شرعی و موافق دستور دادستان‌ها و دادگاه‌ها، چراکه تعدی از حدود شرعی حتی نسبت به آنان نیز جایز نیست، چنانچه مسامحه و سهل‌انگاری نیز نباید شود (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۴، ص. ۱۴۱).

به نظر می‌رسد امام خمینی محاربه را یکی از مصادیق «مفسد فی الأرض» می‌داند، هرچند که افساد فی الأرض از طرق دیگری نظیر اشاعه فحشا، مواد مخدر و اختلال در معیشت مردم نیز می‌تواند تحقق یابد.

۲-۱-۲. بغی

قدر متیقن تعاریف فقها از «بغی»، «شورش مسلحانه علیه امام مسلمین» است (به نقل از رحیمی‌نژاد و صفرخانی، ۱۳۹۳، ص. ۱۱۰؛ همچنین ر. ک. به: مقدس اردبیلی، ۱۴۰۹، ص. ۵۲۴؛ شهید ثانی، ۱۴۱۴، ص. ۹۱؛ عوده، ۱۴۱۳، ص. ۶). باغی به کسی گفته می‌شود که بر دولت اسلامی قیام نماید و تفاوتی ندارد که رهبر دولت، پیامبر (ص)، امام معصوم (ع)، نایب خاص یا نایب عام باشد (حسینی شیرازی، ۱۴۰۹، ص. ۱۳۱). اکثر فقهای امامیه، تحقق جرم بغی را در زمان غیبت نیز جایز می‌دانند (مرعشی، ۱۳۷۳، ص. ۶۳).

مستند اصلی حکم بغی، آیه ۹ سورة حجرات است که می‌فرماید:

«وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَفَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ».

بر اساس این آیه، تکلیف مسلمانان در زمانی که یک گروه مسلمان علیه گروه دیگر ظلم و تجاوز می‌کند، جنگ با گروه متجاوز (باغی) است تا زمانی که به فرمان خدا بازگردد.

فقها برای جنگ با باغیان شروطی را ذکر کرده‌اند:

۱. باغیان علیه امام مسلمین قیام کرده و از اطاعت وی استنکاف ورزند.
۲. باغیان دارای قدرت و شوکت باشند به گونه‌ای که سرکوبی آنان تنها از طریق جنگ امکان‌پذیر باشد.

۳. باغیان در حقانیت حکومت دچار شبهه شده باشند و در این تردید معذور نباشند.
 ۴. هدایت و ارشاد آنان از طریق گفت‌وگو و اقامه دلیل ممکن نباشد.
 ۵. دفع آنان از طریق ایجاد فتنه و اختلاف افکنی ممکن نباشد و حاکم تنها از طریق عملیات نظامی بتواند آنان را سرکوب نماید (نجفی، بی تا، ج ۲۱، صص. ۳۴۳-۳۲۳).
- برخی از نویسندگان میان بغی و محاربه تمایز قائل شده‌اند:

۱. بغی جرمی سیاسی و علیه حکومت است، حال آنکه محاربه جرمی اجتماعی و علیه امنیت مردم است.
۲. در بغی، ارباب و وحشت افکنی در جامعه و وجود سلاح شرط نیست، در حالی که در محاربه، وجود سلاح و ایجاد ارباب و وحشت از شرایط تحقق جرم است.
۳. در بغی، تشکل و سازمان یافتگی شرط است، اما در محاربه، گروهی بودن و سازمان یافتگی لزوماً شرط نیست.
۴. محاربه مستوجب یکی از حدود چهارگانه مندرج در آیه ۳۳ سورة مائده است، در حالی که برای بغی حدّ معینی تعیین نشده و صرفاً دستور به جهاد با باغیان داده شده است (ر.ک. به: فرحزادی و فتح‌اللهی، ۱۳۹۲، ص. ۱۲۰؛ ورعی، ۱۳۹۴، ص. ۱۲۲).

۲-۲. الگوی رفتار سیاسی پیامبر (ص) در مقابله با مخالفان

رفتار سیاسی پیامبر اکرم (ص) با مخالفان، از منطقی سلسله‌مراتبی و سطح‌بندی شده تبعیت

می‌کند که می‌توان آن را در قالب سه گانه «دعوت و هدایت»، «مدارا و بازدارندگی» و درنهایت «جهاد» ترسیم نمود.

گام نخست: دعوت و هدایت

پیامبر (ص) در مقابله با مشرکان، یهودیان و منافقان، همواره گام نخست را بر ارشاد، نصیحت و دعوت به پذیرش اسلام قرار می‌داد. این اصل در تمامی جنگ‌های ایشان نیز جاری بود؛ بدین گونه که پیش از هرگونه برخورد نظامی، مخالفان را نصیحت و اتمام حجت می‌کردند و تنها پس از آن اقدام به جنگ می‌نمودند. این امر بیانگر آن است که حق هدایت، پیش از هرگونه برخورد سخت با مخالفان، مورد تأکید قرار داشته است. سخت‌کوشی و رنجی که پیامبر (ص) در هدایت مردم متحمل می‌شد، به گونه‌ای بود که خداوند بر ایشان ترحم ننموده و می‌فرماید: «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ» (توبه: ۱۲۸).

گام دوم: مدارا و بازدارندگی

در سیره سیاسی پیامبر (ص)، اوج تساهل و مدارا در برخورد با منافقان مشاهده می‌شود. خداوند متعال در وصف اخلاق حسنه و همچنین گذشت و مدارای ایشان می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» (قلم: ۴). بسیاری از دشمنان و معاندان، از طریق گذشت و مدارای ایشان به حقانیت نبوت پی برده‌اند. علی‌رغم دردهای فراوانی که منافقان برای پیامبر (ص) ایجاد می‌کردند، آن حضرت سیاست مدارا را در مواجهه با آنان پیشه کرده بود. امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ لَمَّا يُقَاتِلُ مُنَافِقًا قَطُّ إِنَّمَا كَانَ يَتَأَلَّفُهُمْ»؛ یعنی رسول خدا هرگز به قتل منافقان اقدام نکرد و همواره با آنان مهربانی و الفت می‌نمود (حویزی، ۱۳۷۳، ص. ۲۴۱).

گام سوم: جهاد (برخورد قاطع)

جهاد به‌عنوان گام سوم برخورد پیامبر (ص) با مخالفان، هنگامی به کار گرفته می‌شد که مخالفان اقدام عملی علیه امنیت جامعه و نظم سیاسی انجام می‌دادند. در سیره عملی رسول

اکرم^(ص) تا زمانی که منافقان تظاهر به اسلام می نمودند و اقدام علیه امنیت اجتماعی و سیاسی نمی کردند، صرفاً با مذمت، توبیخ، تهدید و اقامه حدود الهی با آنان برخورد می شد. فتنه انگیزی های منافقان را می توان به دو نوع تقسیم کرد: نوع نخست، فتنه هایی که ناظر به شخص پیامبر^(ص) بود و نوع دوم، فتنه هایی که متوجه اسلام، مسلمانان و جامعه اسلامی می شد. پیامبر^(ص) در برابر فتنه های نوع نخست، از روی گذشت و مدارا رفتار می کردند، اما در برابر فتنه های نوع دوم که امنیت و کيان جامعه اسلامی را نشانه گرفته بود، برخوردی قاطعانه و سخت اتخاذ می نمودند. این تمایز، نشان دهنده نگاه راهبردی و مصلحت اندیشانه ایشان در مدیریت بحران های سیاسی و اجتماعی است.

۲-۳. الگوی تحلیلی رفتار نظام سیاسی در برخورد با مخالفان

۲-۳-۱. جامعه شناسی رفتار سیاسی مردم در قبال نظام سیاسی

به نظر می رسد بتوان رفتارهای طیف های مختلف مردم در قبال نظام سیاسی یک جامعه را در پنج گروه «بی طرف»، «حامی»، «ناراضی»، «مخالف» و «معارض» احصاء کرد. مبنای تعریف این گروه ها، دو سنج «نگرش» و «رفتار» است. نگرش ها می تواند «ایجابی» یا «سلبی» باشد و رفتارها نیز می تواند «حمایت گرانه» یا «غیر حمایت گرانه» و از جنس «سخت» یا «نرم» باشد. تعریف مفاهیم یادشده به شرح زیر است:

نگرش ایجابی: نگرشی است که در آن مردم مشروعیت نظام سیاسی حاکم را می پذیرند. نگرش سلبی: نگرشی است که در آن مردم نظام سیاسی موجود را فاقد مشروعیت می دانند.

رفتارهای حمایت گرانه: رفتارهایی هستند که در چهارچوب قانون اساسی و در راستای تقویت نظام سیاسی انجام می گیرند. این رفتارها به دو نوع قابل تقسیم هستند:

حمایت گرانه حداکثری: ناظر بر هر دو نوع قدرت نرم و سخت است؛ مانند فردی که حاضر است جان و مال خود را در دفاع از نظام سیاسی فدا کند.

حمایت گرانه حداقلی: ناظر بر قدرت نرم است؛ مانند فردی که در رقابت های سیاسی قانونی (همانند انتخابات) مشارکت دارد.

رفتارهای غیرحمایت گرانه: رفتارهایی هستند که خارج از چهارچوب قانون اساسی و در

راستای فشار آوردن و تضعیف نظام سیاسی می باشند. این رفتارها نیز به دو نوع تقسیم می شوند: غیرحمایت‌گرانه حداکثری: ناظر بر هر دو نوع قدرت نرم و سخت است؛ مانند فردی که حاضر است برای سرنگونی نظام سیاسی موجود از جان و مال خود بگذرد.

غیرحمایت‌گرانه حداقلی: ناظر بر قدرت نرم است؛ مانند فردی که صرفاً به اعتراضات مدنی به منظور سرنگونی نظام سیاسی موجود بسنده می کند.

رفتارهای سخت: رفتارهایی عموماً عینی و فیزیکی هستند و بر منابع قدرت سخت شکل می گیرند (همانند رفتارهای نظامی).

رفتارهای نرم: رفتارهایی عموماً ذهنی و معنوی هستند و بر منابع قدرت نرم شکل می گیرند (همانند رفتارهای فرهنگی).

بر این اساس، می توان طیف‌های مختلف رفتارهای سیاسی مردم در قبال نظام سیاسی را به گونه ای تعریف نمود:

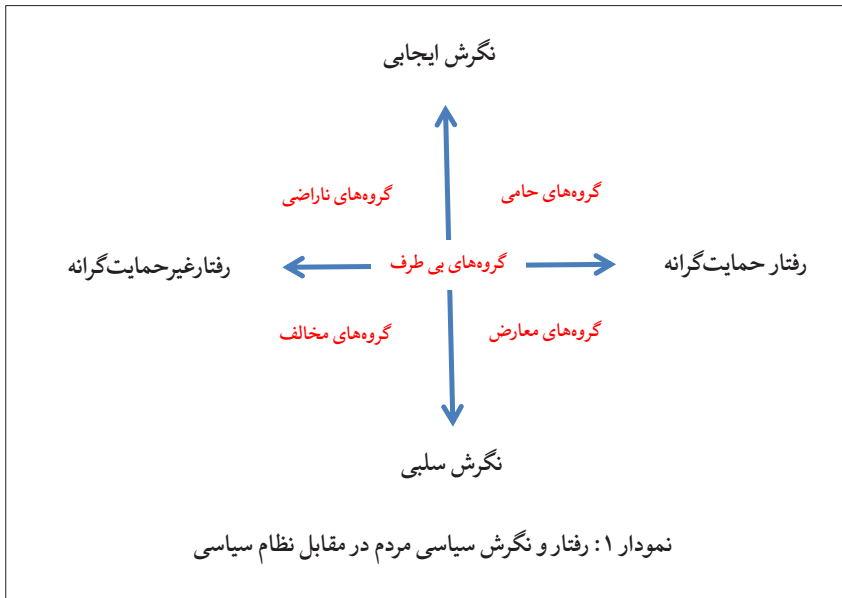
۱. گروه‌های بی طرف: نگرش ایجابی یا سلبی خاصی نسبت به نظام سیاسی موجود ندارند و متناسب با این نگرش، رفتارهای حمایت‌گرانه یا غیرحمایت‌گرانه ای در قبال نظام سیاسی دنبال نمی کنند.

۲. گروه‌های حامی: نگرشی ایجابی به نظام سیاسی داشته و رفتارهای آنان حمایت‌گرانه حداکثری (سخت و نرم) در قبال نظام سیاسی موجود است.

۳. گروه‌های ناراضی: نگرشی ایجابی به نظام سیاسی دارند. رفتار آنان حمایت‌گرانه حداقلی (نرم) و بعضاً غیرحمایت‌گرانه حداقلی (نرم) از نظام سیاسی موجود است. این گروه خواهان اصلاحات تدریجی و نرم در جامعه هستند.

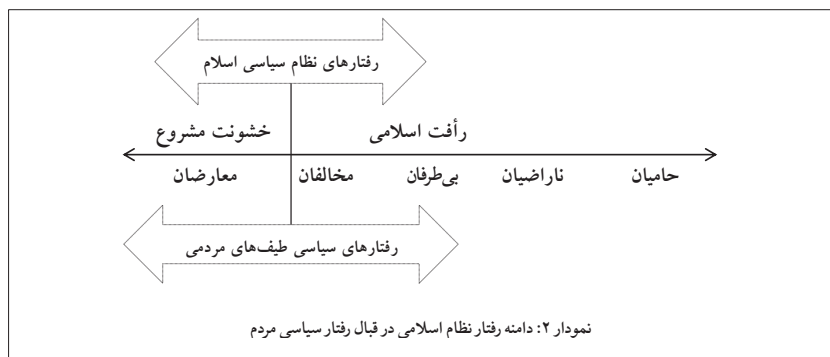
۴. گروه‌های مخالف: نگرشی سلبی به نظام سیاسی موجود دارند و مشروعیت نظام سیاسی را نمی پذیرند. رفتارهای آنان محدود به رفتارهای غیرحمایت‌گرانه حداقلی (نرم) است. اگرچه خواهان براندازی نظام حاکم هستند، اما رفتارشان خشونت‌آمیز نیست.

۵. گروه‌های معارض: نگرشی سلبی به نظام سیاسی دارند و رفتارهای آنان غیرحمایت‌گرانه سخت و نرم است. این گروه درصدد براندازی نظام سیاسی حاکم بوده و از هیچ گونه اقدامی در این راستا دریغ نمی کنند.

۲-۳-۲. جامعه‌شناسی رفتار نظام اسلامی در مقابل رفتار سیاسی مردم

رفتار نظام اسلامی در مقابل رفتار سیاسی مردم (گروه‌های بی طرف، حامی، ناراضی، مخالف، معارض) بر اساس احکام فقه سیاسی تعریف و تنظیم می‌شود. حسب احکام فقه سیاسی، نظام سیاسی اسلام باید متناسب با سیره پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع)^۲ رفتار سیاسی منعطفانه و محترمانه توأم با رأفت اسلامی در مقابل طیف‌های مختلف به‌استثنای گروه‌های معارض داشته باشد و در راستای احقاق حقوق سیاسی و شهروندی آن‌ها بکوشد. در نظام سیاسی اسلام تنها به‌کارگیری خشونت (خشونت مشروع) در مقابل گروه‌های معارض مجاز است و این امر بدین خاطر است که اقدامات گروه‌های معارض، اقدام علیه امنیت جامعه و براندازانه است و عدم عکس‌العمل مقتضی نظام سیاسی در واقع به معنای کوتاهی در انجام وظایف و تکالیف آن است.

۴-۲. منطق پیشبرد پژوهش

به نظر می‌رسد منطق رفتاری جمهوری اسلامی با محوریت رهبری ولی فقیه - امام خمینی - در برخورد با سازمان مجاهدین خلق، تابع اصول زیر است:

۱. در نگاه امام خمینی، سازمان مجاهدین از لحاظ اعتقادی در زمره گروه‌های منافق به شمار می‌آید.

۲. رفتار امام خمینی متأثر از سیره نبوی^(ص) و علوی^(ع) در برخورد با منافقان است.

۳. تحولات رفتاری سازمان مجاهدین از منظر جامعه‌شناسی رفتار سیاسی، قابل تفکیک به سه دوره زمانی است:

- الف. دوران پیش از انقلاب اسلامی: به عنوان «مبارز و مخالف» علیه رژیم پهلوی.
- ب. دوران انقلاب اسلامی (۱۳۶۰-۱۳۵۷): به عنوان «مخالف» علیه جمهوری اسلامی.
- ج. دوران انقلاب اسلامی (تیرماه ۱۳۶۰ تاکنون): به عنوان «معارض» علیه جمهوری اسلامی.

۴. رفتار جمهوری اسلامی، متأثر از ماهیت نظام اسلامی و مبتنی بر احکام فقه سیاسی است. به نظر می‌رسد اقدامات اولیه سازمان مجاهدین علیه جمهوری اسلامی، بیش‌تر مشمول حکم فقهی «محرابه» بوده است؛ چراکه این اقدامات در مرحله نخست، بیش‌تر ناظر بر امنیت عمومی جامعه بود؛ اما با گذر زمان، چهره سازمان مجاهدین خلق به یک گروه تشکیلاتی و برانداز نظام سیاسی تبدیل گردید و با ورود به عراق و وارد

شدن به فاز نظامی گری - به ویژه در عملیات مرصاد - این امر عینیت بیشتری یافت و مشمول حکم فقهی «بغی» گردید.

بنابراین، مواضع و عملکرد امام خمینی در قبال این سازمان، متناسب با تحول رفتاری سازمان قابل فهم خواهد بود. رفتار امام خمینی در قبال سازمان مجاهدین خلق، از نصیحت و خیرخواهی تا اجرای حکم محاربه یا بغی، در سطوح مختلف قابل ترسیم است و این رفتار، متناسب با اقدامات سازمان مجاهدین خلق تعیین می شود. بدین معنا که تا زمانی که آنان به عنوان یک گروه مخالف در جامعه فعالیت می کنند، رفتار امام توأم با نصیحت و خیرخواهی است؛ اما از زمانی که رفتار آنان معطوف به رفتار گروه های معارض می شود، رفتار امام نیز تغییر یافته و در قالب خشونت مشروع قابل فهم و توجیه است.

۳. مواضع و عملکرد امام خمینی در قبال اقدام «مبارزاتی» سازمان مجاهدین خلق علیه رژیم پهلوی

محمد حنیف نژاد و سعید محسن (از اعضای جبهه ملی) و عبدالرضا نیک بین رودسری (از اعضای نهضت آزادی) سازمان مجاهدین خلق را در ۱۵ شهریور سال ۱۳۴۴ تأسیس کردند (حق بین، ۱۳۸۹، ص. ۱۵). از دیدگاه این سازمان، ضرورت به کارگیری قهر مسلحانه در برابر رژیم شاه، نخستین درس عبرتی بود که از واقعه ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ گرفته شد. رهبران سازمان مجاهدین خلق با داعیه مخالفت نظری و عملی با رژیم پهلوی، تمامی جریان های مبارزاتی را به دلیل فقدان بینش دیالکتیکی و استراتژی مسلحانه نفی می کردند و در اواخر سال ۱۳۴۶ به این نتیجه رسیدند که مبارزه مسلحانه علیه رژیم شاه، تنها راه پایان دادن به عمر این حکومت و قطع سلطه نفوذ امپریالیسم در ایران است (احمدی روحانی، ۱۳۸۴، ص. ۳۰).

بنیان گذاران سازمان حدود ۶ سال به سازمان دهی، جذب نیرو و کسب آموزش های نظامی پرداختند، اما در شهریور ۱۳۵۰، ساواک نزدیک به ۹۰ درصد از اعضای سازمان را بدون درگیری نظامی، دستگیر کرد (راستگو، ۱۳۸۴، صص. ۱۹-۱۶). سازمان تا سال ۱۳۵۰ فاقد نام بود و ساواک این تشکیلات را با عنوان «سازمان آزادی بخش ایران وابسته به نهضت آزادی» می شناخت. در سال ۱۳۵۰، در زندان قزل قلعه، اعضای بازداشتی، نام «سازمان

مجاهدین خلق ایران» را برای این جریان انتخاب کردند و هدف خود را آموزش و کادر سازی بر مبنای تربیت «انقلابی حرفه‌ای» قراردادند (کریمی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲).

مؤسسان سازمان، این تشکل را یک سازمان اسلامی و اعضای خود را - به تعبیر قرآن - «حزب الله» می‌نامیدند (راستگو، ۱۳۸۴، ص. ۱۶). تأکید اعضای سازمان بر کار ایدئولوژیک، متأثر از دغدغه‌های دینی افرادی چون مهدی بازرگان و آیت‌الله طالقانی بود و آنان با تأثیرپذیری از دیدگاه‌های چپ، به مطالعه متون اسلامی و مارکسیستی پرداخته و ایدئولوژی سازمان را تنظیم کردند و در نهایت به نوعی ماتریالیسم اسلامی دست یافتند (جعفریان، ۱۳۸۱، ص. ۴۲). پس از ناکامی‌ها در نگاه ابزاری به اسلام، سازمان مجاهدین در مهرماه ۱۳۵۴ با انتشار جزوه «بیانیه اعلام مواضع ایدئولوژیک» به نقد مواضع گذشته خود پرداخت و در این بیانیه، ضمن برشمردن سوابق دو آلیسم و التقاط حاکم بر سازمان، به دلایل تغییر ایدئولوژی سازمان اشاره کرد (سازمان مجاهدین خلق، ۱۳۵۸، صص. ۲۴۶-۲۴۱). سازمان از زمان تأسیس تا سال ۱۳۵۴، ارتباط فکری و مالی با بسیاری از روحانیون مبارز علیه حکومت پهلوی، اعضای نهضت آزادی، دانشجویان و بازاریان مسلمان داشت و از میان جوانان همین گروه‌ها نیز نیرو جذب می‌کرد (فوزی، ۱۳۸۶، ص. ۹۲).

سازمان از اوایل سال ۱۳۵۱ اقدام به عملیات انفجاری در کیوسک پلیس، دفتر مجله مبتذل «این هفته» و دفتر هواپیمایی بریتانیا کرد. همچنین در تلافی اعدام ۵ تن از رهبران خود در روز ۱۰ خرداد ۱۳۵۱ و به مناسبت سفر «ریچارد نیکسون» رئیس‌جمهور وقت آمریکا به تهران، اقدام به عملیات انفجار در کنار مقبره رضاشاه در شهری، انجمن ایران و آمریکا، فروشگاه فردوسی، جنب ساختمان اداره اطلاعات آمریکا و بمب‌گذاری در مسیر یک مستشار آمریکایی به نام «ژنرال هارلد پرایس» نمود (مهرآبادی، ۱۳۸۴، ص. ۷۲). مهم‌ترین اقدام نظامی سازمان علیه رژیم شاه، ترور «سرتیپ طاهری» رئیس سازمان زندان‌های شهربانی در مرداد سال ۱۳۵۱ بود که از عوامل سرکوب مردم در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ به شمار می‌رفت. ترور سرتیپ زندی‌پور رئیس کمیته مشترک، از دیگر ترورهای مهم در مخالفت با رژیم پهلوی بود. سازمان در این رابطه اعلامیه‌ای منتشر کرد که در آن برای نخستین بار از آوردن آیه قرآنی «فَصَلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا» - که تا آن زمان در طلیعه آرم سازمان منعکس بود - خودداری شد (احمدی روحانی، ۱۳۸۴، صص. ۸۸، ۹۷).

امام خمینی در اتخاذ مواضع سیاسی نسبت به رژیم شاه، به‌ویژه از دههٔ چهل به بعد، صریح و قاطعانه عمل می‌کرد و گروه‌ها و سازمان‌های مخالف رژیم پهلوی سعی می‌کردند ضمن ارتباط با امام، هم وجههٔ مردمی پیدا کنند و هم حمایت ایشان را نسبت به گروه خود جلب کنند (مهرآبادی، ۱۳۸۴، ص. ۲۱۶). بر اساس اسناد موجود، امام خمینی هرگز با مبارزهٔ مسلحانه به شکل چریکی موافق نبودند و حرکت انقلابیون را بر پایهٔ روشنگری، آگاهی‌دهی به مردم و بسیج توده‌ها می‌دانستند (کوشکی، ۱۳۸۸، ص. ۱). در دوران مبارزه علیه پهلوی، حسین روحانی، حق‌شناس و ترابی به نمایندگی از سازمان مجاهدین خلق مأمور یافتند تا مجوز و تأیید مبارزهٔ مسلحانه را از امام خمینی و سایر مراجع تقلید دریافت کنند. در این اثنا، برخی از علما نیز سازمان مجاهدین را تأیید می‌کردند.

بالین حال، امام هیچ‌وقت آن‌ها را تأیید نکرد. ایشان ماجرا را چنین تشریح می‌کند:

قبل از این که این دسته در داخل ایران به فعالیتی دست بزنند، یک نفر از جانب آن‌ها نزد من آمد و اظهار داشت که ما جمعیتی هستیم که بر مبنای قرآن می‌خواهیم قیام مسلحانه کنیم، به مبارزه چریکی دست بزنیم و از شما می‌خواهیم که ما را تأیید و حمایت کنید. به قرآن و نهج‌البلاغه خیلی تمسک می‌کرد و از خدا و پیغمبر دم می‌زد. به او گفتم که من جمعیت شما را نمی‌شناسم و از عقاید و افکار شما هم بی‌اطلاعم و با این حرف‌ها هم نمی‌توانم اعتماد کنم. او برای اینکه اطمینان مرا بتواند جلب کند، حدود یک ماه هر روز نزد من می‌آمد و از عقاید و افکار جمعیت خود برای من حرف می‌زد، من فقط گوش می‌دادم و هیچ‌گونه اظهارنظری نمی‌کردم. بعضی از نوشته‌هایشان را آورد من مطالعه کردم و روی انحرافاتشان انگشت گذاشتم و در کنار نوشته‌هایشان حاشیه زدم و آنچه را که برخلاف اسلام و مبانی قرآن بود به آن‌ها تذکر دادم. چون اظهار کرد که می‌خواهیم قیام مسلحانه کنیم، فقط یک کلمه به او گفتم این کار را نکنید چون موفق نمی‌شوید و [خون] خود را به هدر می‌دهید (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۸، ص. ۱۴۴).

۴. مواضع و عملکرد امام خمینی در قبال سازمان مجاهدین خلق به عنوان گروه «مخالف» علیه جمهوری اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی، جمعی از اعضا و فعالان سازمان که در زندان از مارکسیست‌ها حمایت کرده بودند، با عنوان سازمان «پیکار در راه آزادی طبقه کارگر» به فعالیت پرداختند و جمعی دیگر به رهبری مسعود رجوی که خود را ادامه‌دهندگان راه مجاهدین می‌دانستند، به بازسازی خود پرداخته و فعالیت خود را تحت عنوان «جنبش مجاهدین» گسترش دادند (فوزی، ۱۳۸۶، ص. ۹۰). در فضای هیجانی متأثر از انقلاب، سازمان به عضوگیری از میان کارگران، دانش‌آموزان و دانشجویان اقدام نمود و با شعارهای هیجان‌انگیز، شماری از مردم - به‌ویژه دانش‌آموزان و دانشجویان - را به عنوان نمادی از حامیان اجتماعی خود به خیابان‌ها کشاند. رفتار و موضع‌گیری‌های رجوی از بهمن ۱۳۵۷ تا خرداد ۱۳۶۰، تدریجاً سازمان را از یک موضع پنهانی و زاویه‌دار با جمهوری اسلامی به مخالفی علنی بدل ساخت و سرانجام سازمان را به رویارویی مستقیم و مسلحانه وارد نمود (راستگو، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۹). در تابستان ۱۳۶۱، کتابی از مسعود رجوی با عنوان جمع‌بندی یک‌ساله مقاومت منتشر شد. این کتاب به تفصیل توضیح می‌دهد که مجاهدین حتی پیش از ورود امام خمینی به ایران می‌دانستند که در نهایت با ایشان کنار نخواهند آمد و کار به جنگ مسلحانه خواهد کشید. در بخشی از کتاب چنین آمده است: «اگر خمینی بیايد، هیچ مسئله‌ای را از جامعه نخواهد توانست حل کند و باز انقلاب دیگری لازم خواهد بود. این تحلیل بعدها در زندان به گوش آیت‌الله رفسنجانی هم رسید و در پاسخ نیز همان‌جا گفته بود که جنگ اصلی و آخری ما با مجاهدین است» (رجوی، ۱۳۶۱، ص. ۱۰۰).

باین حال، اعضای سازمان از ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ تا خرداد ۱۳۶۰ همواره در تلاش بودند تا همچون گروه‌های چپ، ضمن مخالفت با مواضع اصولی امام و نظام اسلامی، خود را حامی و مدافع حقوق مردم نشان دهند. در این راستا، مخالفت با همه‌پرسی تعیین نوع نظام - به‌ویژه طرح پرسش «جمهوری اسلامی، آری یا نه» - نخستین تقابل با خط امام و محتوای اسلامی انقلاب بود (سازمان مجاهدین خلق، ۱۳۵۸، ص. ۸۶). سازمان مجاهدین در دومین مخالفت خود با جمهوری اسلامی، مسئله تشکیل مجلس خبرگان قانون اساسی به جای مجلس مؤسسان را مستمسک مخالفت خود قرار داد. این در حالی بود که امام خمینی

در مجموع از تشکیل مجلس مؤسسان حمایت می نمود، اما به دلیل مخالفت هایی که از جانب جریان ها و گروه های سیاسی صورت گرفت، سرانجام مجلس خبرگان تشکیل شد (فوزی تویسرکانی، ۱۳۸۵، ج ۱، صص. ۲۴۷-۲۴۶). پیرو این مخالفت، سازمان مجاهدین خلق در ۷ آذر ۱۳۵۹، دیدگاه های انتقادی خود را در رابطه با مسائل مهم قانون اساسی - یعنی اصل ولایت فقیه، اصل مالکیت و اصل تعیین سرنوشت - منتشر کرد و در همه پرسی قانون اساسی جمهوری اسلامی شرکت نکرد (سازمان مجاهدین خلق، ۱۳۵۸، صص. ۳۷-۳۵).

علی رغم عدم شرکت سازمان مجاهدین در همه پرسی قانون اساسی، رجوی در دی ماه ۱۳۵۸ کاندیدای ریاست جمهوری شد. کاندیداتوری رجوی با مخالفت افراد و گروه های مختلف مواجه شد. این زمان، اوج تبلیغات سازمان در اشکال گوناگون همچون راهپیمایی، چسباندن پوستر بر دیوارهای شهر و برپایی سخنرانی ها بود. با اعلام نظر امام خمینی مبنی بر اینکه «کسانی که رأی نداده اند نمی توانند کاندیدا شوند»، رجوی از کاندیداتوری کناره گیری کرد. با این حال، ابوالحسن بنی صدر به دلیل جلب حمایت سازمان و آرای هواداران، از رجوی حمایت کرد و گفت: «من با این کار (حذف رجوی) مخالف بوده و هستم. البته نه به دلیل اینکه به قانون اساسی رأی نداده اند، من فکر می کنم آن هایی که این مسئله را به وجود می آورند، قصد داشتند اوضاع نامساعدی ایجاد کنند و جای خوشوقتی است که طرفداران مسعود رجوی ایجاد تشنج نکردند و من از طرفداران ایشان تشکر می کنم» (نظری کهره، ۱۳۹۲، صص. ۱۲۹-۱۲۸).

به هر حال، در انتخابات ریاست جمهوری، ابوالحسن بنی صدر منتخب رأی مردمی بود که او را همسو و پشتیبان اسلام و امام می دانستند. سازمان مجاهدین از فرصت پیش رو استفاده کرد و هرچه بیشتر خود را به بنی صدر نزدیک نمود تا با استفاده از مقام و اختیارات او به مقاصد خویش دست یابد. این شرایط، زمینه ای مناسب فراهم آورد که سازمان، هواداران خود را علیه اهداف و جریان های انقلابی بشوراند. پس از چالش انتخاب وزیر و کابینه دولت، تقابل میان نیروی خط امام و بنی صدر همچنان ادامه یافت. در مراسمی که ۱۴ اسفند به بهانه سالگرد دکتر مصدق برگزار شده بود، در بحبوحه سخنرانی بنی صدر، میان نیروهای هوادار وی - مجاهدین خلق و ملی گراها - و جمعی از نیروهای هوادار انقلاب، مشاجره لفظی پیش آمد. شعار از یک سو علیه شهید بهشتی و حزب جمهوری اسلامی و از سوی دیگر علیه بنی صدر، مجاهدین

خلق و ملی گراها بود. نیروهای محافظ بنی صدر به همراه شبه نظامیان مجاهدین خلق، ناگهان به کسانی که شعارهای اسلامی و انقلابی می دادند و تصاویر امام را به همراه داشتند، حمله کرده و آنان را دستگیر نمودند (نظری کهر، ۱۳۹۲، صص. ۱۶۴-۱۶۳).

امام خمینی در پاسخ به تلگراف آیت الله طالقانی که از این حادثه اظهار نگرانی کرده بود؛ چنین پاسخ داد: «به دستگاه قضایی گفته ام که قضیه را تعقیب و مجرمین و محرکین را شناسایی و محاکمه کنند ... باید گروه ها و دسته های منحرف سیاسی و غیر سیاسی بدانند که من با احساس تکلیف، با آنان برخورد اسلامی و حدود اسلامی می کنم و به شرارت های ضد اسلامی خاتمه می دهم» (امام خمینی ۱۳۸۵، ج ۱۴، ص. ۱۹۴).

از دیگر مواردی که سازمان مجاهدین با موضع رسمی جمهوری اسلامی ایران مخالفت کرد، مسئله انحلال یا بازسازی ارتش بود. سازمان مجاهدین، ارتش را میراث حکومت پهلوی می دانست و خواستار انحلال آن و تشکیل یک ارتش جدید بود. رجوی دو هفته پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در رابطه با ضرورت انحلال ارتش اعلام کرد: «انقلاب ما ناقص و ناتمام و رو به افول خواهد بود مگر اینکه ارتش مزدور و پس مانده شاه منحل و به طور انقلابی تجدید سازمان شود. مسئله این نیست که ما با فرد بخصوصی در ارتش دشمنی داشته باشیم، مسئله اساس و نظام و سیستم ارتش است» (روزنامه کیهان، ۶ اسفند ۱۳۵۷).

این در حالی بود که سازمان مجاهدین خلق با غارت سلاح و تجهیزات از پادگان ها، نیروهای شبه نظامی خود را در خانه های تیمی آموزش می داد و برای شرایط ویژه آماده می کرد (لطفیان، ۱۳۸۰، ص. ۴۲۲). در چنین شرایطی، امام خمینی خطر دسیسه های این گروه ها را جدی قلمداد کرد و با سخنرانی هایی به جانب داری از موجودیت ارتش پرداخت:

شما دیدید که از اولی که این انقلاب به پیروزی رسید، اول قدم این بود که ارتش لازم نیست دیگر، اول حرف آن هایی که تابع سیاست های خارجی هستند این بود که این ارتش «طاغوتی» است، این ارتش طاغوتی باید از بین برود. این کلمه را هم رویش گذاشتند که مردم را اغفال کنند! خوب، ما هم می دانستیم که مسئله چیست و این ها می خواهند چه بکنند. از این جهت، ما هم از روز اول این مطلب را محکوم کردیم و گفتیم که ارتش باید باشد؛ آن هم ارتشی که با قیام

ارتش بود که ملت پیش برد و همه با هم دست به هم دادند و مسائل را پیش بردند (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۴، صص. ۴۴۳-۴۴۲).
در این راستا، امام خمینی با اقدامی راهبردی در حفظ ارتش، ۲۹ فروردین ۱۳۵۸ را روز ارتش نامیدند (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۷، ص. ۲۰).

نخستین موضع‌گیری رسمی سازمان مجاهدین در برابر عراق، مربوط به زمانی (۱۸ فروردین ۱۳۵۸) بود که دولت عراق، ایران را در مورد جزایر سه‌گانه خلیج فارس و همچنین تشویق و حمایت از مخالفان عراقی متهم کرد. سازمان در ابتدای کار، عراق را محکوم و این رژیم را «فتنه‌انگیز» خواند (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص. ۲۴۵).

سازمان مجاهدین با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، ضمن محکوم کردن تجاوز عراق، حضور نیروهای خود را در جبهه‌های جنگ منوط به خواست مقامات کشور دانست. این در حالی بود که دادستان انقلاب اسلامی آبادان، در ماه نخست از شروع جنگ، ۴۱ نفر از اعضای این گروهک را به اتهام جاسوسی بازداشت کرد (بسطانی، ۱۳۸۱). این مسائل در شرایطی اتفاق می‌افتاد که بحث‌های تنوریک در میان اعضای سازمان در رابطه با ماهیت جنگ ایران و عراق، منتهی به این نتیجه شد که این جنگ را «ارتجاعی و ناعادلانه» بدانند. سازمان، بی‌توجه به یورش نظامی رژیم بعث و آغازگری آن‌ها در وقوع جنگ، دلیل ارتجاعی بودن جنگ را تلاش جمهوری اسلامی برای صدور انقلاب اسلامی به منطقه و حمایت از مخالفان رژیم صدام و همچنین بی‌درایتی مسئولان نظام به قوانین حاکم بر نظام بین‌الملل دانست.

سازمان برای تفهیم موضع جدید خود، به انتشار نشریه ویژه جنگ (نشریه «پیکار») در هشت شماره اقدام کرد و تدریجاً اعضا و مسئولین سازمان را نسبت به پذیرش موضع جدید متقاعد کرد. تبلیغاتی که در رابطه با ماهیت ارتجاعی بودن جنگ و تضعیف موضع امام خمینی در رابطه با جنگ از جانب سازمان انجام می‌گرفت، زمینه نارضایتی گروهی از مردم و تشتت در میان نیروهای داوطلب حضور در جنگ را فراهم ساخت و آن‌ها کوشیدند از این فرصت پیش‌آمده استفاده کرده هرچه بیشتر جریان‌های فکری حامی امام را تضعیف کنند (احمدی روحانی، ۱۳۸۴، صص. ۲۵۰-۲۴۸).

پس از آنکه سازمان مجاهدین خلق تشکیلات خود را در تابستان ۱۳۶۵ به عراق انتقال

داد، آن‌ها نقش ستون پنجم دولت عراق را در زمینه‌هایی چون جمع‌آوری اخبار و اطلاعات از محوره‌های مرزی و درون کشور، بمب‌گذاری در داخل کشور، ترور رجال سیاسی و شرح و بسط نقشه‌های جغرافیایی ایفا کردند (حق‌بین، ۱۳۸۹، صص. ۱۵۶-۱۵۵).

۵. مواضع و عملکرد جمهوری اسلامی در قبال سازمان مجاهدین خلق به مثابه گروه «معارض» علیه جمهوری اسلامی ایران

معزول شدن بنی‌صدر از مقام ریاست جمهوری، عملاً به دستاویزی برای شورش مسلحانه سازمان مجاهدین خلق بدل شد. سازمان مجاهدین خلق رسماً از تاریخ ۲۸ خرداد ۱۳۶۰ وارد مبارزه مسلحانه با جمهوری اسلامی شد. در نگاه مسعود رجوی، ضرورت و حتمیت سرنگونی جمهوری اسلامی در کوتاه‌مدت (۱ تا ۳ سال) باید انجام می‌شد (رجوی، ۱۳۶۱، صص. ۱۵۵-۱۵۱). عملیات مسلحانه سازمان علیه جمهوری اسلامی طی چند مرحله انجام شد:

در مرحله نخست، سازمان مجاهدین خلق با درپیش گرفتن راهبرد «بی‌آینده کردن نظام»، اقدام به ترور شخصیت‌های مهم سیاسی از ۳۰ خرداد ۱۳۶۰ تا تابستان ۱۳۶۱ نمود. در ششم تیرماه ۱۳۶۰، با انفجار بمبی در تربیون سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای در مسجد اباذر، عملاً ترور سران اصلی جریان خط امام آغاز شد. در تیرماه ۱۳۶۰، سازمان اقدام به ترور محمد کجویی، شهدای محراب (آیت‌الله مدنی، دستغیب، صدوقی و اشرفی اصفهانی)، شهید هاشمی‌نژاد، آیت‌الله قدوسی و بهشتی و همچنین ۷۲ تن از یاران وفادار انقلاب کرد. در ادامه، ترورها در تاریخ ۸ شهریور ۱۳۶۰ با انفجار بمبی، رجایی و باهنر را به شهادت رساند (کوشکی، ۱۳۸۷، صص. ۴۰۳-۴۰۱).

در این مقطع زمانی، در غالب پیام‌های صادرشده از امام خمینی در رابطه با اقدامات تروریستی سازمان مجاهدین خلق، نوعی سرزنش، پند و اندرز و نصیحت خواهی دیده می‌شود. امام خمینی در تاریخ ۷ تیر ۱۳۶۰، در بخشی از پیام خود خطاب به آیت‌الله خامنه‌ای، منافقین را این‌گونه سرزنش و نصیحت می‌کند: «آیا با این اعمال وحشیانه و جرائم ناشیانه وقت آن نرسیده است که جوانان عزیز فریب‌خورده از دام خیانت اینان رها شوند و پدران و مادران، جوانان عزیز خود را فدای امیال جنایتکاران نکنند و آنان را از شرکت در جنایات آنان بر حذر دارند؟» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۴، ص. ۵۰۴).

نیز پس از شهادت شهید بهشتی و یارانش، امام خمینی لجاجت و بی منطق‌ی سازمان مجاهدین را مورد نکوهش قرار می‌دهد و از فضا‌های دموکراتیکی که برای بیان مخالفت این سازمان در بستر جمهوری اسلامی ایجاد شده بود، اما آن‌ها رفتارهای رادیکال و تروریستی در پیش گرفته‌اند، گلایه می‌کند و نابخردی آنان را چنین ناصحانه گوشزد می‌کند: «شما اشتباه دارید، احمقانه عمل می‌کنید. یک روز می‌گویید که «بحث آزاد» وقتی بحث آزاد پیش می‌آید نمی‌آید، فرار می‌کنید. یک روز می‌گویید که اجازه بدهید که ما بیاییم در رادیو و تلویزیون چه بکنیم، اجازه هم بهتان بدهند، نمی‌آید» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۴، ص. ۵۲۶).

امام خمینی همچنین در پی شهادت شهید رجایی و شهید باهنر، ضمن تأکید بر موازین اسلامی در قضا، به مسئولین گوشزد می‌کند که از دایره انصاف و عدالت در مجازات محکومین خارج نشوند و حتی بر رأفت اسلامی بیش‌تر با زندانیان و اسرا تأکید دارد.

من یک کلمه می‌خواهم عرض کنم و آن اینکه به تمام محاکمی که هستند و تمام دست‌اندرکارانی که هستند این مطلب را توجه بدهم که مبدا یک‌وقت این‌طور شرارت‌هایی که در ایران می‌شود مثل یک همچو قصه ناگواری که برای ما پیش آمد و دو نفر از بهترین جوانان و بهترین کارکنان ایران از بین رفت، مبدا یک‌وقت کنترل خودشان را از دست بدهند و زائد بر آنچه حکم خداست و قانون اسلام است عمل کنند. ... مبدا یک‌وقت شهادت عزیزان ما اسباب این بشود که با شدت عمل بیشتر از آن مقداری که باید با آن‌ها عمل بشود، عمل بکنند. با زندانیان رفتار خوب می‌کنند و بیشتر کنند و با اسرا رفتار خوب می‌کردند و می‌کنند و بیشتر کنند (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱۵، صص. ۱۴۹-۱۵۰).

مرحله دوم عملیات تروریستی سازمان مجاهدین خلق از تابستان ۱۳۶۱ آغاز شد. در این مرحله، اقدامات تروریستی بر محور پاسداران و افراد عادی متمرکز شد. مسعود رجوی این مرحله از فاز نظامی سازمان را برای اعضا چنین تبیین و تشریح می‌کند:

«در این مرحله بار عملیات کل مرحله بایستی روی بدنه نظامی، یعنی روی ماشین سرکوب رژیم (جمهوری اسلامی) متمرکز باشد. در مرحله اول، شاه‌مهره‌های سیاسی هدف بودند. در مرحله دوم، تنه سرکوبگر مدنظر است، یعنی محمل‌های عینی و حاملین جاندار

اختناق» (رجوی، ۱۳۶۱، ص. ۱۰۹).

نظر رهبران سازمان بر این بود که مردم به دلیل همراهی با نظام و حمایت از نظامیان جمهوری اسلامی، سزاوار مجازات هستند. مجموعه ترورها علیه مردم و پاسداران، با هدف زنده نگه داشتن نام سازمان و بزرگ‌نمایی آن و همچنین ایجاد رعب و وحشت در میان مردم و علاقه‌مندان به نظام جمهوری اسلامی انجام می‌شد (نظری کهر، ۱۳۹۲، ص. ۲۳۳).

سازمان مجاهدین، جواز ترور را منوط به شروط زیر می‌دانست: ۱. روزی ۳۰ عمل نظامی باید توسط یک واحد (متشکل از دو نفر) انجام گیرد؛ ۲. ترور و منهدم کردن اماکنی که عکس امام خمینی و دیگر مقامات را در خود دارد؛ ۳. ترور شرکت‌کنندگان در نماز جمعه؛ ۴. ترور افراد با تیپ ظاهری مذهبی، حزب‌اللهی و لباس سربازی؛ ۵. ترور افرادی که در روند ترورهای سازمان ایجاد مانع می‌کنند؛ ۶. ترور اجتناب‌کنندگان از در اختیار گذاشتن وسایل نقلیه (همچون ماشین و موتور) به واحدهای نظامی مجاهدین، طی حداکثر سه بار اخطار لفظی (راستگو، ۱۳۸۴، صص. ۵۱-۵۲).

بنا به آمار ادعایی سازمان، از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۳، تعداد پنج هزار نفر از نیروهای جمهوری اسلامی در سطح شهرها، کردستان، نوار مرزی ایران و عراق، توسط گروه‌های ترور و عملیاتی نظامی ترور شدند (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۸۹، ص. ۲۲۷).

در سال ۱۳۶۳، به دلیل اینکه تعداد قابل توجهی از نیروهای سازمان مجاهدین دستگیر شدند، سازمان باقیمانده نیروهای خود را به پایگاه‌هایی در کردستان عراق انتقال داد. در این پایگاه‌ها، جذب و آموزش نظامی نیروها پیگیری می‌شد. سازمان در ارتفاعات سلیمانیه با استقرار رادیو مجاهد و دستگاه‌های شنود، ارتباطات بی‌سیم نیروهای نظامی ایران را شنود می‌کرد (راستگو، ۱۳۸۴، صص. ۵۶-۵۷).

مسعود رجوی، رئیس سازمان، در ۱۷ خرداد ۱۳۶۵ به دنبال معاهده‌ای با طارق عزیز وارد بغداد شد و در ۲۵ خرداد به دیدار صدام رفت و از پذیرفته شدن خود در خاک عراق سپاسگزاری کرد. تدریجاً سازمان از سال ۱۳۶۵ استراتژی «جنگ آزادی‌بخش» را در پیش گرفت و این امر سبب شد سیل آموزش‌های نظامی، کمک‌های مادی، تبلیغاتی، پشتیبانی، لجستیکی، اطلاعاتی و سلاح‌های عراقی به سمت سازمان سراریز شود (راستگو، ۱۳۸۴، صص. ۲۲۳-۲۲۲).

مسعود رجوی در ۲۹ خرداد ۱۳۶۶، طی اطلاعیه‌ای خبر تأسیس «ارتش آزادی‌بخش ملی» را اعلام کرد (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۸۹، ج ۳، ص. ۷۶). سازمان با تشکیل ارتش آزادی‌بخش ملی و حمایت‌های رژیم بعث عراق، به این نتیجه رسیده بود که می‌تواند با عملیات نظامی، نظام جمهوری اسلامی را سرنگون کند. این اقدام سازمان در نهایت منتهی به حمایت و پشتیبانی از ارتش عراق در دو عملیات «فکه» و «مهران» گردید (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۸۹، ج ۳، ص. ۷۶).

عملیات «آفتاب» یا «فکه»، نخستین عملیات سازمان مجاهدین در جنگ هشت‌ساله ایران و عراق بود که با پشتیبانی نیروهای عراقی در ۸ فروردین ۱۳۶۷ صورت گرفت. در این عملیات، لشکر ۷۷ خراسان مورد تهاجم ارتش آزادی‌بخش قرار گرفت. در این عملیات، ۳۵۰۰ تن از اعضای لشکر ۷۷ خراسان، شهید و مجروح و ۵۰۸ نفر اسیر شدند (راستگو، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۶).

نیز ارتش آزادی‌بخش در ۲۸ خرداد ۱۳۶۷، در عملیات «چلچراغ» که با هدف اعلام موجودیت سازمان انجام گرفت، به شهر مرزی مهران حمله کرد. برای نخستین بار، دو تیپ زرهی از زنان در عملیات نظامی شرکت کردند. با این حال، پس از سه روز جنگ در شهر مهران، منافقین شکست‌خورده و تلفات سنگینی دادند (حق‌بین، ۱۳۸۹، ص. ۱۸۱).

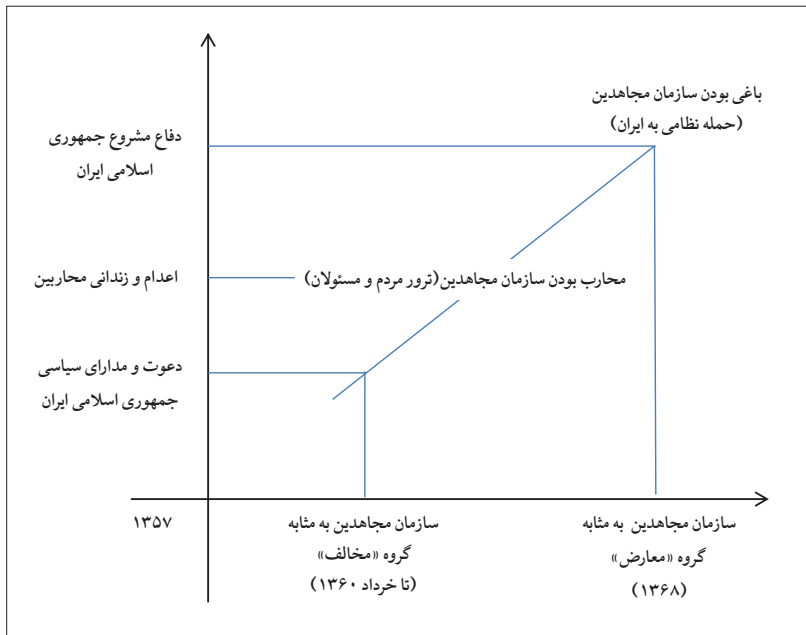
سازمان با تشکیل ارتش آزادی‌بخش ملی و حمایت‌های رژیم بعث عراق، به این نتیجه رسیده بود که می‌تواند با عملیات نظامی، نظام جمهوری اسلامی را سرنگون کند. امام خمینی در ۲۷ تیر ۱۳۶۷، قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل را پذیرفت. از آنجایی که مشروعیت موجودیت سازمان مجاهدین در عراق منوط به تداوم جنگ ایران و عراق بود، پذیرش قطعنامه در عمل چنین مشروعیتی را زیر سؤال می‌برد. از این رو، در ۳ مرداد ۱۳۶۷، نیروهای ارتش آزادی‌بخش با فرمان «آتش» مریم رجوی، عملیاتی تحت عنوان «فروغ جاویدان» را آغاز نمودند. سازمان بر این باور بود که در یک برنامه زمان‌بندی ۳۳ ساعته، تهران را تصرف خواهد کرد. علی‌رغم پیشروی‌های اولیه ارتش آزادی‌بخش، در نهایت سازمان مجاهدین متحمل شکست سنگینی از سوی نیروهای ایرانی گردید.

پس از دستگیری اعضای سازمان و زندانی شدن آنان، امام خمینی از مسئولان خواست تا ضمن بررسی وضعیت اعضای سازمان مجاهدین در زندان، آن دسته از اعضای که همچنان

بر موضع خود (آشوب‌گری و تحریک دیگران به شورش برای سرنگونی جمهوری اسلامی) پافشاری می‌کنند، به‌عنوان اعضای یک سازمان محارب، مشمول حکم اشد مجازات یعنی اعدام گردند. در حکم امام خمینی در این باره چنین آمده است:

از آنجاکه منافقین خائن به‌هیچ‌وجه به اسلام معتقد نبوده و هر چه می‌گویند از روی حيله و نفاق آن‌هاست و به اقرار سران آن‌ها از اسلام ارتداد پیدا کرده‌اند، با توجه به محارب بودن آن‌ها و جنگ کلاسیک آن‌ها در شمال و غرب و جنوب کشور با همکاری‌های حزب بعث عراق و نیز جاسوسی آن‌ها برای صدام علیه ملت مسلمان ما و با توجه به ارتباط آنان با استکبار جهانی و ضربات ناجوانمردانه آنان از ابتدای تشکیل نظام جمهوری اسلامی تاکنون، کسانی که در زندان‌های سراسر کشور بر سر موضع نفاق خود پافشاری کرده و می‌کنند، محارب و محکوم به اعدام می‌باشند و تشخیص موضوع نیز در تهران با رأی اکثریت آقایان حجت‌الاسلام نیری دامت افاضاته (قاضی شرع) و جناب آقای اشراقی (دادستان تهران) و نماینده‌ای از وزارت اطلاعات می‌باشد، اگرچه احتیاط در اجماع است و همین‌طور در زندان‌های مراکز استان کشور رأی اکثریت آقایان قاضی شرع، دادستان انقلاب و یا دادیار و نماینده وزارت اطلاعات لازم‌الاتباع می‌باشد، رحم بر محاربین ساده‌اندیشی است، قاطعیت اسلام در برابر دشمنان خدا از اصول تردیدناپذیر نظام اسلامی است، امیدوارم با خشم و کینه انقلابی خود نسبت به دشمنان اسلام رضایت خداوند متعال را جلب نمایید، آقایانی که تشخیص موضوع به عهده آنان است وسوسه و شک و تردید نکنند و سعی کنند اشداء علی کفار باشند. تردید در مسائل قضایی اسلام انقلابی نادیده گرفتن خون پاک و مطهر شهدا می‌باشد. والسلام (منتظری، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۶۲۴، پیوست ۱۵۲) نامه منسوب به امام^(۷).

با صدور چنین حکمی از سوی امام، ساختار سازمان در ایران فرو ریخت و آرامش در جامعه حکم‌فرما شد.

نتیجه‌گیری

مقاله حاضر به بررسی الگوی تحلیلی برخورد با معارضان در جمهوری اسلامی ایران، با تأکید بر سازمان مجاهدین خلق، پرداخته است. این پژوهش با استناد به مبانی فقه سیاسی شیعه، سیره حکمرانی نبوی^(ص) و علوی^(ع)، و نیز تحلیل جامعه‌شناختی رفتارهای سیاسی طیف‌های مختلف مردم، نشان می‌دهد که رفتار نظام جمهوری اسلامی با سازمان مجاهدین خلق، در چهارچوب منطقی نظام‌مند و متناسب با تحولات و دگرگونی‌های رفتاری این سازمان، قابل تبیین و توجیه است. یافته‌های پژوهش را می‌توان در چهار محور زیر خلاصه نمود:

۱. از منظر فقهی، رفتار سیاسی جمهوری اسلامی با سازمان مجاهدین خلق بر اساس مفاهیم فقه سیاسی همچون «محاربه» و «بغی» قابل تحلیل است. در دوران جمهوری اسلامی، اقدامات تروریستی اولیه سازمان مشمول حکم «محاربه» بوده است؛ اما با تشدید فعالیت‌های نظامی و همکاری با رژیم بعث عراق، این اقدامات در قالب حکم «بغی» قابل

فهم می‌باشد. آموزه‌های وحیانی قرآن کریم، سیره نبوی (ص) و علوی (ع) و همچنین احکام فقهی مذکور، همگی بر لزوم برخورد قاطع - خشونت مشروع - با گروه‌هایی که امنیت جامعه و نظام اسلامی را تهدید می‌کنند، دلالت دارند.

۲. از منظر جامعه‌شناختی، سازمان مجاهدین خلق در طول حیات خود سه دوره رفتاری متمایز را تجربه کرده است: مبارزه علیه رژیم پهلوی، مخالفت غیر مسلحانه با جمهوری اسلامی، و معارضه مسلحانه و تروریستی با جمهوری اسلامی. این تحولات، بیانگر گذار سازمان از مخالفت سیاسی به براندازی نظام با ابزارهای خشونت‌آمیز است. رفتار سیاسی جمهوری اسلامی نیز متناسب با این تحولات، از نصیحت و مدارا به سمت خشونت مشروع تغییر یافت؛ امری که منطبق با الگوی سلسله‌مراتبی رفتار پیامبر (ص) - دعوت، مدارا و در نهایت جهاد - در برخورد با معارضان است.

۳. از منظر حکمرانی، مواضع امام خمینی در قبال سازمان مجاهدین خلق، متناسب با اقدامات این سازمان تغییر کرد. در مرحله نخست، ایشان با دعوت، نصیحت و هشدار، تلاش کردند تا اعضای سازمان را از مسیر انحراف بازدارند؛ اما با تشدید خشونت‌ها و ترورهای سازمان و همراهی با رژیم بعث عراق، خشونت مشروع - مبتنی بر رعایت موازین اسلامی و در قالب احکام محاربه و بغی - را تجویز نمودند.

۴. از منظر پیامدهای عملی، برخورد نظام جمهوری اسلامی با سازمان مجاهدین خلق، منجر به تضعیف ساختار این سازمان در داخل کشور، کاهش نفوذ و اقدامات تروریستی آن، و در نتیجه بازگرداندن امنیت به جامعه و جلوگیری از گسترش خشونت‌های تروریستی گردید.

در مجموع، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که الگوی رفتاری جمهوری اسلامی در قبال سازمان مجاهدین خلق، نه تنها در چهارچوب اصول شرعی، عقلانی و جامعه‌شناختی قابل دفاع است، بلکه به مثابه الگویی نظری عملی برای مواجهه با دیگر گروه‌های معارض در نظام جمهوری اسلامی ایران، قابلیت بازتولید و تعمیم دارد. این الگو، مبتنی بر قاعده «تدریج و تناسب» است؛ بدین معنا که واکنش نظام همواره هم‌سطح با رفتار گروه‌های سیاسی تعریف می‌شود: مدارا در برابر مدارا، گفت‌وگو در برابر نقد، نصیحت در برابر مخالفت مسالمت‌آمیز، و خشونت مشروع در برابر معارضه مسلحانه و براندازانه.

نویسنده مقاله اعلام می‌دارند که در فرایند تهیه این اثر، از ابزار هوش مصنوعی DeepSeek صرفاً برای ویرایش زبانی و ترجمه منابع و چکیده استفاده شده است. کلیه محتوای تولیدی یا ویرایش شده با این ابزار را نویسنده به دقت بازبینی و تأیید کرده و مسئولیت کامل صحت علمی، امانت‌داری و یکپارچگی محتوای نهایی، بر عهده نویسنده مقاله است. این ابزار هیچ نقشی در تولید ایده‌ها، تحلیل داده‌ها یا نتیجه‌گیری نهایی مقاله نداشته است.

منابع

- احمدی روحانی، حسین (۱۳۸۴). سازمان مجاهدین خلق ایران (دوره ۳ جلدی). تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۹). تحریرالوسیله. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵). صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- بسطامی، رضا (۱۳۸۱). نقش سازمان مجاهدین خلق (منافقین) در جنگ ایران و عراق. نگین، ۱۰۶-۹۶، (۳).
- بهستانی، مجید و عباس زاده، مرتضی (۱۴۰۱). تحلیل تنش میان سیاست‌های هویتی اسلام حکومتی و اسلام سازمانی (از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰). فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۳۹-۱۶۵، (۳)، https://www.roir.ir/article_155488.html.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۱). جریان و جنبش مذهبی ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
- جمعی از پژوهشگران (۱۳۸۹). سازمان مجاهدین خلق: پیدایی تا فرجام (۱۳۸۴-۱۳۴۴). تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- حاتمی، محمدرضا. (۱۳۹۰). تروریسم از دیدگاه اسلام. تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۳(۶)، ۴۷-۲۵. SID. <https://sid.ir/paper/173053/fa>.
- حسینی شیرازی، سید محمد (۱۴۰۹ ق). الفقه. بیروت: دارالعلم.
- حق‌بین، مهدی (۱۳۸۹). منافقین خلق. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- حویزی، عبدعلی (۱۳۷۳). تفسیر نور الثقلین. قم: اسماعیلیان.
- راستگو، علی اکبر (۱۳۸۴). مجاهدین خلق در آینه تاریخ. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- رجوی، مسعود (۱۳۶۱). جمع‌بندی یک‌ساله مقاومت. بی‌جا: سازمان مجاهدین خلق.

مهدی نادری: الگوی تحلیلی برخورد با معارضان در جمهوری اسلامی با تأکید بر عملکرد امام خمینی^(ع) ... ۱۷۷

-
- رحیمی نژاد، اسمعیل و صفرخانی، محدثه (۱۳۹۳). بررسی جرم بغی در فقه امامیه و حقوق ایران. حقوق اسلامی، ۱۱(۴۰)، ۱۰۵-۱۳۳. https://hoquq.iict.ac.ir/article_13665.html
 - روزنامه کیهان. (۱۳۵۷)، ۶ اسفند.
 - سازمان مجاهدین خلق (۱۳۵۸). مجموعه اعلامیه‌ها و موضع‌گیری‌های سیاسی مجاهدین خلق از تیر تا بهمن ۱۳۵۸.
 - شهید ثانی، زین‌الدین بن علی (۱۴۱۴ق). مسالک الأفهام فی شرح شرائع الإسلام. قم: مؤسسه المعارف اسلامی.
 - عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۳). فقه سیاسی (حقوق بین‌الملل اسلام). تهران: انتشارات امیرکبیر.
 - عوده، عبد القادر (۱۴۱۳ق). التشريع الجنائي الإسلامي. بیروت: مؤسسة الرسالة.
 - فرحزادی، علی اکبر و فتح‌اللهی، سید کامران (۱۳۹۲). مقایسه محاربه با مفاهیم مشابه. فقه مقارن، ۱۱(۲)، ۱۱۱-۱۲۹. https://fiqhemoqaran.mazaheb.ac.ir/article_7308.html
 - فوزی تویسرکانی، یحیی. (۱۳۸۵). تحولات سیاسی اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی در ایران ۱۳۵۷-۱۳۸۰. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(ع).
 - فوزی، یحیی (۱۳۸۶). استراتژی و عملکرد سازمان مجاهدین خلق در برخورد با جمهوری اسلامی. پژوهشنامه متین، ۹(۳۴-۳۵)، ۸۹-۱۱۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24236462.13>
 - کریمی، احمدرضا (۱۳۸۴). شرح و تاریخچه سازمان مجاهدین خلق ایران و مواضع آن‌ها. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
 - کوشکی، محمدصادق (۱۳۸۷). تبار ترور. تهران: مرکز اسناد اسلامی.
 - کوشکی، محمدصادق (۱۳۸۸). رویکرد مسلحانه به مبارزه علیه شاه. نشریه زمانه، ۸(۸۴-۸۵)، ۴۴-۸۴.
 - لطفیان، سعید (۱۳۸۰). ارتش و انقلاب اسلامی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
 - مرعشی، محمدحسن (۱۳۷۳). دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام. تهران: نشر میزان.
 - مقدس اردبیلی، احمد (۱۴۰۹ق). مجمع الفائدة والبرهان فی شرح إرشاد الأذهان. قم: مؤسسه النشر الإسلامی.
 - مقدسی، مهدی و افتخاری، اصغر (۱۴۰۰). مراحل مواجهه با جریان نفاق در انقلاب اسلامی

- بر اساس مواضع سیاسی امام خمینی؛ (مطالعه موردی سازمان مجاهدین خلق از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰). پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۱(۳۸)، ۵۱-۲۱. <https://doi.org/10.22084/rjir.2020.21404.3042>
- منتظری، حسینعلی (۱۳۸۰). خاطرات آیت الله حسینعلی منتظری: به همراه پیوست‌ها. بازیابی شده از: <https://amontazeri.com/book/khaterat/volume-1/624>
- مهرآبادی، مظفر (۱۳۸۴). بررسی تغییر ایدئولوژی سازمان مجاهدین خلق در سال ۱۳۵۴. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۸۴). فقه تطبیقی بخش جزائی. تهران: نشر میعاد.
- نجفی، محمدحسن (بی تا). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- نظری کهره، فاطمه (۱۳۹۲). امام خمینی و مهار فتنه بنی صدر و منافقین. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- نظری، علی اشرف و نظریور، رضا (۱۴۰۳). تحلیل تقابل آنتاگونیستی سازمان مجاهدین خلق و جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه متین، ۲۶(۱۰۳)، ۱۴۱-۱۷۰. <https://doi.org/10.22034/matin.2023.379702.2132>
- ورعی، سید جواد (۱۳۹۴). بررسی مفهومی «بغی»، «محاربه» و «نافرمانی مدنی». سیاست متعالیه، ۳(۹)، ۱۳۱-۱۵۱. https://sm.psas.ir/article_20047.html

References

- A Group of Researchers. (2010). *The Mojahedin-e-Khalq Organization: Genesis to Demise (1965-2005)*. Tehran: Institute for Political Studies and Research. [In Persian]
- Ahmadi Rouhani, H. (2005). *The Organization of the Mojahedin-e-Khalq of Iran (3 Vols)*. Tehran: Institute for Political Studies and Research. [In Persian]
- Amid Zanjani, A. A. (1994). *Political Jurisprudence (Islamic International Law)*. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Bastami, R. (2002). The role of the Mojahedin-e-Khalq Organization (Munafiqin) in the Iran-Iraq War. *Negin Journal*, 1(3), 96-106.

- Behestani, M., & Abbaszadeh, M. (2022). Analysis of the tension between identity policies of governmental Islam and organizational Islam (from 1978 to 1981). *Scientific Quarterly of Islamic Revolution Studies*, 11(3), 139-165. https://www.roir.ir/article_155488.html
- Farahzadi, A. A. & Fathollahi, S. K. (2014). Comparison between Muharaba and the Similar Terms. *Fiqhe Moqaran*, 1(2), 111-129. https://fiqhemoqaran.mazaheb.ac.ir/article_7308.html?lang=en
- Fowzi Tuyserkani, Y. (2006). *Socio-Political Developments after the Islamic Revolution in Iran (1978-2001)*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
- Fowzi, Y. (2007). The strategy and performance of the Mojahedin-e-Khalq Organization in confronting the Islamic Republic. *Matin Research Journal*, 9(34-35), 89-112. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24236462.1386.9.3435.5.9>
- Haqbin, M. (2010). *Munafiqin-e-Khalq*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
- Hatami, M. R. (2011). Terrorism from the perspective of Islam. *Political and International Research Journal*, 3(6), 25-47. SID. <https://sid.ir/paper/173053/fa>
- Hosseini Shirazi, S. M. (1988). *Al-Fiqh*. Beirut: Dar al-Ilm. [In Arabic]
- Huwayzi, A. A. (1994). *Tafsir Nur al-Thaqalayn*. Qom: Isma'iliyan. [In Arabic]
- Jafarian, R. (2002). *Iranian Religious Movement and Currents*. Tehran: Institute for Culture and Thought Research. [In Persian]
- Karimi, A. R. (2005). *History and Description of the Mojahedin-e-Khalq Organization of Iran and Its Positions*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
- *Kayhan Newspaper*. (1979, February 25).
- Khomeini, S. R. (2000). *Tahrir al-Wasila*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Arabic]
- Khomeini, S. R. (2006). *Collected Works of Imam Khomeini*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]

-
- Koushki, M. S. (2008). *Genealogy of Terror*. Tehran: Islamic Documentation Center. [In Persian]
 - Koushki, M. S. (2009). Armed approach to struggle against the Shah. *Zamanah*, 8(84-85), 44-84.
 - Lotfian, S. (2001). *The Army and the Islamic Revolution*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
 - Marashi, M. H. (1994). *New Perspectives in Islamic Criminal Law*. Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
 - Mehrabadi, M. (2005). *Investigating the Ideological Change of the Mojahedin-e-Khalq Organization in 1975*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
 - Moghaddasi, M. & Eftekhari, A. (2021). Stages of confrontation with the current of hypocrisy in the Islamic Revolution based on Imam Khomeini's political positions; (Case study of the Mojahedin-e-Khalq Organization from 1971 to 1981). *Journal of Islamic Revolution Studies*, 11(38), 21-51.
<https://doi.org/10.22084/rjir.2020.21404.3042>
 - Mojahedin-e-Khalq Organization. (1979). *Collection of Declarations and Political Positions of the Mojahedin-e-Khalq from July to February 1979*. [In Persian]
 - Montazeri, H. A. (2001). *Memoirs of Ayatollah Hossein-Ali Montazeri: With Appendices*. Retrieved from: <https://amontazeri.com/book/khaterat/volume-1/624>
 - Mousavi Bojnourdi, S. M. (2005). *Comparative Jurisprudence: Penal Section*. Tehran: Mi'ad Publications. [In Persian]
 - Muqaddas Ardabili, A. (1989). *Majma' al-Fa'idah wa al-Burhan fi Sharh Irshad al-Adhhan*. Qom: Islamic Publishing Institute. [In Persian]
 - Najafi, M. H. (n.d.). *Jawahir al-Kalam fi Sharh Shara' al-Islam*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Persian]
 - Nazari Kahreh, F. (2013). *Imam Khomeini and the Containment of the Bani-Sadr and Munafiqin Sedition*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center Publications. [In Persian]

- Nazari, A. A. & Nazarpour, R. (2024). Analysis of the antagonistic confrontation between the Mojahedin-e-Khalq Organization and the Islamic Republic of Iran. *Matin Research Journal*, 26(103), 141-170. <https://doi.org/10.22034/matin.2023.379702.2132>
- Rahiminejad, E. & Safarkhani, M . (2014). Study of Baghy in Imami Jurisprudence and Iranian Law. *Islamic Law*, 11(40), 105-133. https://hoquq.iict.ac.ir/article_13665.html?lang=en
- Rajavi, M. (1982). *One- Year Summary of Resistance*. n.p: Mojahedin-e-Khalq Organization. [In Persian]
- Rastgo, A. A. (2005). *Mojahedin-e- Khalq in the Mirror of History*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
- Shahid Thani, Z.(1994). *Masalik al- Afham fi Sharh Shara' i al- Islam*. Qom: Ma'arif al-Islami Institute. [In Arabic]
- Uda, A. Q. (1993). *Al- Tashri al- Jina' i al- Islami* (Islamic Criminal Legislation). Beirut: Al-Risalah Foundation. [In Arabic]
- Varai, S. J . (2014). Conceptual Analysis of “Baghi”, “Muharebah” and “Civil Disobedience”. *Transcendent Policy*, 3(9), 131-151. https://sm.psas.ir/article_20047.html